

327.32(497.11)(091)

Др Сергије Димитријевић

**Допринос архиве Драгише Лапчевића
историји лесковачког радничког
покрета**

(Сепарат из „Лесковачког зборника XXV, Лесковац, 1985)

Лесковац, 1985

Др. Сергије Димитријевић

Допринос архиве Драгише Лапчевића историји лесковачког радничког покрета

I. ПЕРИОД — СОЦИЈАЛДЕМОКРАТСКИ РАДНИЧКИ ПОКРЕТ ДО 1915.

Развитак радничког покрета лесковачког краја пре првог светског рата обрадили смо на основу раније познатих извора (радничке штампе, литературе, колективних казивања преживелих учесника) у раду: С. Димитријевић, **Историја радничког покрета Лесковца и околине 1903—1915**, стр. 7—218 — Посебан отисак из Споменице педесетогодишњице радничког покрета Лесковца и околине 1903—1953, **Лесковац, 1953**, (навођено у даљем тексту: ИРП Лесковца); ту је дата целовита слика ове историје. (Претходни период обрађен је у књизи: С. Димитријевић, **Почети радничког покрета Лесковца и околине**, Лесковац, 1951). У међувремену појавили су се накнадно нађени извори за историју лесковачког радничког покрета, који траже да се она допуни новим подацима. Најзначајнију групу нових података за овај период историје лесковачког социјалдемократског радничког покрета представља 21 докуменат из архивске збирке Драгише Лапчевића, које је прибавио Архив Социјалистичке Републике Србије (наведена у даљем тексту: АСР Србије, Збирка Д. Л.).

У овом нашем раду покушаћемо да бацимо допунско светло на ту историју, објављујући неке нађене архивске документе који се односе на лесковачки крај, и коментаришући их кроз призму раније познате историје лесковачког радничког покрета и наших нових сазнања о тој историји и историји српског социјалдемократског покрета од 1903. до 1915. године узете у целини (посебно у раду: С. Димитријевић, **Српски социјалистички покрет у Србији 1870—1918**, Београд, 1982, стр. 7—342 — навођена у даљем тексту као СРП Србије; и кроз обраду прве три књиге **Сабраних дела**

Д. Туцовића — колективно рађено са нашим учешћем, и **Сабраних дела** Д. Поповића I—III на којима смо сами радили).

Једновремено објављујемо и текстове који су од интереса за обраду вредне историје Лесковца и његових заната.

Напомињемо да се Д. Лапчевић посебно интересовао за раднички покрет Лесковца, тада трећег индустријског града Србије. На оснивачком збору Лесковачког радничког друштва одржаном 13. јула 1903. године, говорио је и Драгиша Лапчевић који је на њему учествовао као делегат Радничког савеза из Београда (ИРП Лесковца, стр. 12—13). Године 1904. објавио је у социјалистичком часопису **Живот**, бр. 3, допис: **Србијом тече мед и млеко**, у коме је изнео прилике које је затекао у Лесковцу у јулу 1903. године (ИРП Лесковца, стр. 8—11).

Погледајмо шта о свему томе налазимо у овој новој грађи:

1. докуменат из архиве Д. Лапчевића је телеграм бр. 200 који је лесковачка организација ССД странке, створена крајем септембра 1904. (ИРП Лесковца, стр. 18—19), упутила редакцији Радничких новина 10. јула 1905. године и у коме се јавља резултат посланичких избора од 10. јула 1905, када је ССД странка истакла у Лесковцу као свог кандидата Петра Тасића, учитеља, а када су на првом гласању били други иза радикала који су добили 278 гласова (ИРП Лесковца, стр. 25—26). Он гласи: „Други, 226 гласова. Поновни избор. Организација“. (АСР Србије, Зборника ДЛ, књига IV, бр. 1690).

Накнадни коментар. На поновним изборима социјалистички кандидат добио је 309 гласова а радикал-фузионаш Миче Баба Милкић 406, чиме је био

изабран за народног посланика. Поводом лесковачких изборних злоупотреба социјалистички народни посланик Драгиша Лапчевић одржао је велики говор у Народној скупштини, али је упркос поднете жалбе и Лапчевићевог захтева о провођењу извиђаја, скупштинска већина потврдила овај неправилно стечени посланички мандат (ИРП Лесковца, стр. 27—28).

Напомињемо да је за посланичке изборе, одржане 11. јуна 1906. године, Српска социјалдемократска странка истакла као свог кандидата у Лесковцу Драгишу Лапчевића, који је тада добио 240 гласова, односно на накнадним изборима 241 глас. (ИРП Лесковца, стр. 41—43).

2. докуменат из архиве Д. Лапчевића је:

Писмо Костадина Стојановића земљорадника из села Ораовице (код Грделице) који је марта 1907. године желео да се учлани у ССД странку и покушао да створи социјалдемократску организацију у овом крају. Пошто се у овом писму износе подаци о свештеничким наметима и налазе друга интересантна обавештења и ставови, доносимо цело писмо у оригиналном тексту без икаквих језичких и правописних интервенција (сем интерпункције, великих слова, спајања и растављања речи).

Писмо Костадина Стојановића земљорадника из села Ораовице упућено 9. марта 1907. Драгиши Лапчевићу у Београд

Господину Драг. Лапчевићу у Београд молим на ово питање да ми се одговори, што пре, знања ради.

Част ми је потписати и вас замолити за у радничку Партију Соц.[ијал] демокр.[атску] да ме упишете и као првога члана примите и сматрате из општине ораовичке као првог вођу из те општине произведете на било за општинског регента или председника, и преставника листе да ме уведете. Од данас па за будуће за сваке изискујуће потребе позовете. Наш народ жели за у радничку Странку оће да се упише или само жели за програм и правила и закон да види на чему се иде. И молим вас да ми се упути Програм и правила закон и новина, овако преко станице грделичке у општине ораовичке Костадину В. Стојановићу земљореду у Ораовицу Среза Лесковачког округа Врањског. И кад добијем то послаћу ти више број у пис.[аних] чланова. А за попови веле овако за прогоне таксе да им се одреде за крстење 50. пар. динарски; за водичу Светење, за колач тојест за славу 30. пар. динарска; за венчање богаташа 5. динара, за сиромаша 2. динара; за опело сиромаша 1. дин. за богаташа 2. дин.; за Светење јелан 1. дин. и 50. пар. дин. за рождену молитву 20. пар. дин.; што ако заради да му се плати ако не заради да му се не плати ништа или 50. динара месечна плата на сељачки

попови. И ако се може напређује пишими да знам. За воиску од 1. месец па до 5. месеца рок службе, више не. И молим вас да се нареди полицијска власт или општинска да не сме да стане на пут да спречава за упис члана Соц.[ијал] демокр.[атске] рад.[ничке] партије. И то би требало да имам код мене написато. Школе сељачке да се напуште или од 30. до 50. динара нек више учитељу плата и више ништа да му се не даде. И чиновници да се смање.

Молим за програм и за одговор да ми се одговори што пре 9. марта 1907. год.

понизан

Костадин В. Стојановић,
земљорадник из Ораовице. С. Р.

у Ораовицу
(АСР Србије, Збирка Д. Л.,
кутија III, бр. 675)

3. докуменат из архиве Д. Лапчевића је честитка познатог лесковачког социјалисте Косте Стевановића, „Ерсеновског“, столарског радника:

Дописница Косте Ј. Стевановића „Ерсеновског“, упућена из Лесковца децембра 1907. године Драгиши Лапчевићу у Београд

Грађанину
Драгиши Лапчевићу
новинару и народном посланику
Београд.

Лесковац

Шаљући вам другарско честитање на Нову 1908 год. желим да у њој истрајете као много очеличенији и као таки поживите дуго година на опште добро наше младе Социјалистичке странке.

Нека у њој — новој години — задрху противници наши пред јаком отпорном снагом нашом.

Шаљући вам Социјалистички поздрав
остајем

Коста Ј. Стевановић

(АСР Србије, Збирка ДЛ,
кутија III, бр. 686)

4. докуменат из архиве Д. Лапчевића је пропратни текст Борба Јовића, обућара из Власотинца који доставља писмо које он и група сељака шаљу Д. Лапчевићу. — Види следећи докуменат.

После настанка прве радничке организације у Власотинцу, Властичког радничког друштва, основаног 27. јула 1903. дуже времена није било података о постојању социјалиста у Власотинцу. Ипак се, у лето 1906, група неорганизованих Власотинчана солидарисала са великим радничким демонстрацијама за опште право гласа. Међу потписницима тог телеграма налазимо и Борба Јовића, обућарског радника. Крајем те године створена је и прва синдикална организација у Власотинцу, подбор терзиско-јорганцијско-памуклијашких ра-

дника. У току 1907. године Б. Јовић је радио на растурању социјалистичке штампе и литературе, а очевидно и на потписивању социјалистичке петиције за опште право гласа (26 потписа из Власотинца). Он се у 1908. јавља као оснивач месне партијске организације у Власотинцу, чији је први председник био. (ЈРП Лесковаца, стр. 85—87 и 56).

Писмо Борба Јовића, обућара упућено из Власотинца 2. маја 1908. Драгиши Лапчевићу у Београд

Власотинце 2 Мај 1908 год.

Друже Лапчевићу ово писмо са ова неколико потписа, иако нисам требао да вам задајем посла, ја вас молим примите га као потребно, те ми на исто одговорите, те да би задовољио масу сељака која је наклоњена радничком народу, јер сами они сељаци захтевају и молили су ме да тражимо објашњење од Лапчевића.

Поздрав од
Борба Јовића, обућара

(АСР Србије, Збирка ДЛ,
кутија IV, бр. 1723)

5. докуменат из архиве Д. Лапчевића је колективно писмо Б. Јовића, обућара из Власотинца и сељака из околних села, који у одсуству организације ССД Странке у Власотинцу траже да се истакне социјалистичка изборна листа за округ врањски. Два дана касније, 4 маја 1908, створена је месна партијска организација ССД Странке у Власотинцу (ИРП Лесковац, стр. 87).

Писмо Борба Јовића и неколико земљорадника из Ладовице и Кукавице, среза власотиначког упућено из Власотинца 2. маја 1908. Драгиши Лапчевићу у Београд

Власотинце 2 Мај 1908 год.

Другу Драгиши Лапчевићу народ.[ином] Пошланику, заштитнику радног народа

Друже Лапчевићу од подужег времена обраћају ми се неки другови из околине наше варошице Власот.[инце] за организацију Социјал-Демократ[ску]. Но до данас још ни у Власот.[инцу] нисмо се јурганизовали, те према томе нема ни у селима социјалдемократска организација.

Данас у Петак 2. Маја дошло је код мене доста сељака из околине, захтевају да се истакне кутија за нар.[одног] посланика, нашто сам друговима дао објашњење у колико ми познато, дакле на захтев њихов пишем вам ово писмо да нам одговорите зашта VI.ти конгрес о Ускрсу није одобрио да се Гласа за нар.[одне] Посланике по окрузима и орезовима јер људи нећеју да употребу своје Глаоове за друге Партијске посланике но траже Посланика Социјал Демократа.

Молим вас одговорите ми писмом како ће мо да радимо.

У месецу октомбру 1907 год. на неко писмо нашег друга Живана Јанковића из село Кукавица општ.[ина] орашачка, срез Власот.[иначки]

напоменули сте му да се за сва објашњења обраћа мени, те зато вам овим молим за одговор на ово писмо

Друтарски Поздрав
Борба Г. Јовић обућ.

Живан Јанковић из Кукавицу
поздрав од **Петра Ђорђевића** из
Ладовицу

Љубомир Марковић Ладовица

Никола Стојановић „

Јован Јанић

(АСР Србије, Збирка ДЛ,
кутија IV, бр. 1715)

Допунски коментар: Напомињемо да у то време, почев од свог оснивања 1903, односно од одлука III конгреса ССД странке, одржаног јуна 1905, па све до парламентарних избора из априла 1912. ССД партија није истицала своје кандидате у окрузима (а касније од 1906. све до општинских избора из 1914. ни у сеоским општинама. Тада је ССД партија први пут наступила у селима). Одлуку у том смислу донео је и VI конгрес ССД странке, пре парламентарних избора од 18. маја 1908. Пре свих избора Д. Лапчевић је био социјалистички народни посланик, изабран 1906. у Крагујевцу, а 1908 није се прихватио кандидатуре.

У том периоду, почев од I конгреса Радничког савеза 1903. оснивају се радничка друштва само по варошима и рударским центрима, а касније, од II конгреса ССД странке, одржаног 1904, кад су почеле да се стварају месне партијске организације па на даље, њих није било дуго времена по селима. Оне се стварају по селима тек на иницијативу Д. Туцовића променом партијске политике према сељачком питању од VIII конгреса ССД партије одржаног јуна 1910 године.) СРП Србије, стр. 159—162 и 165—168).

Напомињемо да је Драгиша Лапчевић у својству изасланика Главне партијске управе говорио и тумачио социјалистички програм на великом збору Месне партијске организације у Власотинцу у септембру 1908. године (ИРП Лесковац, стр. 87).

6. докуменат из архиве Д. Лапчевића је кратко приватно писмо од 15. августа 1908. у коме Коста [Стевановић — „Ерсеновски“] јавља Д. Лапчевићу да му по Милану Вујићу, келнерском раднику, шаље „уверење моје и лекарску признаницу“. (АСР Србије, Збирка ДЛ, кутија V, бр. 1870).

7. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Јове [Дискића], терзијског радника, новог председника Месног синдикалног већа у Лесковцу изабраног 14. септембра 1908 (ИРП Лесковац,

стр. 54), а Милан Станојевић који се помиње био је обућарски радник и познати социјалиста. Писмо је упућено Драгиши Лапчевићу који је после избора Д. Туцовића за секретара ССД странке априла 1908. прешао у Ниш и ту отворио књижару. Оно садржи обрачун продатих књига познатог колпортера социјалистичке штампе и литературе, Драгољуба Цветковића, „Драгог Социала“, млинарског радника (ИРП Лесковца, стр. 150 и 191). Писмо пружа податке о кризи лесковачког синдикалног покрета после пораза великих штрајкова лесковачких кројачких радника (најдужег штрајка у Србији који је трајао 5,5 месеци, тј. 171 дан) и терзијских радника, оба из 1907. и пропасти пододбора кројачких, терзијских, млинарско-пекарских и салерских радника у тој години. Све четири синдикалне организације водиле су тешке борбе са тада створеним картелима кројачких, терзијских, млинарских и салерских послодаваца. У писму је приказана и атмосфера која је владала у периоду обнове побројаних синдикалних организација. (ИРП Лесковац, стр. 44—55).

Из овога писма видимо да је Д. Лапчевић присуствовао и учествовао у обнови месног синдикалног већа у Лесковцу 14 септембра 1908. (упореди: ИРП Лесковца, стр. 54).

Писмо Јове Дискића, председника Месног синдикалног већа, упућено из Лесковца 7. новембра 1908. Драгиши Лапчевићу, књижару, у Ниш

Лесковац 7 Новембра 1908 год.

Драги Друже Драгиша!

Твоју послату ми карту од 31 октобра тек год. добио сам и по истој поступио. Драгољуб Цветковић ми је дао обрачун за продате књиге т. ј. које је могао до сада продати а то су:

1. ком. Етика	150
2. ком. Кметов. и полиц. дивљ.	0.60
1. ком. О држ. буџету	0.50
3. ком. ред вожње	0.60

	св. дин.	3.20
рабат задржао 30%		0.95

	св. дин.	2.35
1 ком. ланац		2

	св. дин.	4.35
--	----------	------

Којих ти шаљем по другу Милану Ђ. Станојевићу заједно са 13 ком. књига ред вожње, за које је изјавио Драгољуб да их не може продати, остале је задржао и даље на продају.

По његовом рачуну износ ствари које су се код њега налазиле је 15.60 дакле разлика је у 0.50 он те молио да му по могућству изве-

деш тачан рачун јер вели заборавио је колико је од којих књижница он добио.

За ствари у покрету не могу ти се похвалити јер иде врло траљаво не може се баш рећи да је то услед овог општег застоја (привредне кризе С. Д.) главнији разлог је у самом начину живота овдашњег радништва који није (већина њих) упућен да искључиво од своје наднице живи. За карактеристику навести ти један пример. Од јоног дана када си ти последњи пут био и када смо јоно основали синдикално веће у присуству многих радника који су изјавили тада да ће продужити своје уплате, чланске улоге, Ми смо били решили да никакве конференције за организовање радништва не држимо већ да сами појединачно вршимо упис и наплату чланских улога у том циљу смо и ишли од радника до радника и неки од њих дали су по 1 улог колико да нас се отарасе, одмах после тога почели су нас избежавати и гледају да се с нама не сусретну нигде. Ми смо јовдашње раднике научили јоно су врло безобразни гледају те у очи и лажу те а кад дође ко са стране јоно се накупе онда и мислиће човек да јовде има с ким да се ради али нема ко да ради. Одмах по одласку твојем не можеш ником видети очи ето такав рад је код нас за који ме питаш у карти.

Прими социјалистичко поздравље
од твог **Јове**

(АСР Србије, Збирка ДЛ,
купија бр. III, бр. 941)

Допунски коментар:

Прве три књижнице које се помињу у писму су:

а) Карл Каутски, Етика и материјалистичко схватање историје, Београд, 1907.

б) Драгиша Лапчевић, Полицијско и кметско дивљаштво, Београд, 1907.

ц) Драгиша Лапчевић, О друштвеном буџету, Београд, 1907.

8. докуменат из архиве Д. Лапчевића:

Разгледница [Фабрике Илић, Теокаревић и Петровић у Лесковцу] Јове Дискића, претседника Месног синдикалног већа упућена из Лесковца 30. децембра 1908. Драгиши Лапчевић књижару у Ниш

Г-ну

Драгиши Лапчевићу
књижару Ниш Карађорђева ул.

30-XII-08 г. Лесковац

Драги Чика Драгиша!

Нову 1909 годину Честитам ви са жељом да још дуго година поживиш на корист раднога народа за чија си ти права неустрашиви борац

поздрав од
твог **Јове**

(АСР Србије, Збирка ДЛ,
купија IV, бр. 1753)

9. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Месне партијске организације у Лесковцу. Потписник овог писма био је Милан Станојевић, председник нове месне партијске управе изабране 6. јануара 1909, док је Тодор Чакширановић који се помиње у писму, члан ове управе (ИРП Лесковца, стр. 61, напомена 237). Акција ССД Странке по питању Босне и Херцеговине отпочела је у лето 1908, још пре избијања анексионе кризе. После анексије Босне и Херцеговине извршене 23. септембра 1908. од стране Аустро-Угарске, ССД странка под утицајем Туцовића, осудила је анексију, подржавала борбу народа Босне и Херцеговине за своје ослобођење, али је истовремено одбила евентуални рат српске владе по том питању. (СРП Србије, стр. 172—173 и 191—193).

Писмо лесковачке организације ССД Партије упућено из Лесковца 7. јануара 1909. Драгиши Лапчевићу у Ниш

7. јануара; [1909]

Месна Партијска организација Српске Соц.[ијал]Демокр.[атске] Странк.[е] у Лесковцу

На седници од 7. овог месеца № 1

Решила да одржи

збор 1. фебруара пре подне у 9. часова у каф.[ани] Хотел Круна и истог дана у веч.[е] у 8. часова одређена је „Забава“.

Управа је нашла за сходно и позива вас драги друже, Драгиша да тог дана дођете првим возом и одређени сте за Референта, „Збор“ као исто на забаву, за поздравну „Реч“. Управа је одредила друга Тодора Чакширановића да вас извести, и он је известио нас али за утврђивање, дневног Реда ми се обраћамо званично, које да ни одговорите. Збор ће бити, о,

Анексији Босне и Херцеговине

Ми вас позивамо да дођете „о нашем трошку“.

За Управу
Председник
Милан Станојевић

Благајник
Б. Каргаревић
Адреса
Б. Каргаревић — Лесковац

(АСР Србија, Збирка ДЛ, кутија IV, бр. 1636)

10. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Анке и Веље Стојановића, истакнутог социјалисте и уредника листа **Социалист**, упућеног из Лесковца 14. фебруара 1909. Драгиши Лапчевићу у Ниш. Једини одломак писма што се

можда у целости односи на Лесковац је следећи: „Знам да сте у великом послу као и Веља. Већ сте без сумње чули да је оцењивач смењен и да Веља има ужасне борбе да савлађује, са људима који су вама добро познати по Лесковцу. Веља има сувише велика посла и зато вам Драгиша још није писао“. (АСР Србије, Збирка ДЛ, кутија I, бр. 250). Оцењивач који се помиње, вероватно је оцењивач квалитета откупљеног дувана, на кога су се жалили лесковачки произвођачи дувана, организовани у Савез произвођача дувана основан 23. априла 1908. (ИРП Лесковца, стр. 82—85).

11. документ из архиве Д. Лапчевића је писмо лесковачких салера и ужара из 1910. године, које садржи податке о положају ових радника и стању ове привредне гране.

Још 1953. године опширније смо се осврнули на положај салерских и ужарских радника и стање произвођача куделе у 1910. години. (ИРП Лесковца, стр. 112—119).

Пододбор Савеза текстилних (салерских) радника у Лесковцу пропао 1907. године био је у потпуности обновљен тек крајем 1910 (ИРП Лесковца, стр. 47, 51, 55 и 91).

Писмо ужарских и салерских радника упућено из Лесковца 22. марта 1910. управи Српске социјалдемократске партије у Београд

22 III 1910

Управи Српске Социјал Демократске Партије,

У самом Лесковцу, не рачунајући ту и околину, има преко 400. ужарских и салерских радника, које је капитализам направио најстрашнијим робљем. Ми се обраћамо својој Радничкој Партији с молбом да она, заједно са Главним Радничким Савезом, својим послаником и својом месном организацијом, предузме кораке да се положај наш поправи. У томе погледу за нас би требало ово учинити, бар за сад:

1. Да би овдашњи капиталисте над нама вршили спрашњију експлоатацију, општина је, у њихову интересу, наредила да странци не смеју пре подне куповати нашу израду, па се та забрана фактички распрострла и на све дане и на свако доба дана. Ми тражимо да се та забрана уклони и да се продаја и куповина ужарских и салерских израда допусти у свако доба дана.

2. Нас капиталисте експлоатишу на тај начин: што нас вежу скупим кредитом и на тај начин обавезу нас да им по најевтинијој цени продајемо своју радну снагу. Ради тога је нама потребна кооперација кредита, који би нас ишчулао из руку зеленаша.

3. Ми смо разједињени по пјединим радницама, у којима радимо или за рачун капита-

листа који нам сировину на израду дају па нам од парчета плаћају, или праве комбинацију кредита и куповине те опет за њихов рачун радимо. Нама би била потребна једна производачка кооперација, која би нас из овога ропскога положаја извукла.

4. За оне, који би остали изван производачке кооперације, требало би удесити заједничку продају радне снаге, било да се она, као таква, непосредно продаје, било да се продаје изражена у еспау.

5. Трговински уговори су убиствено закључени за нашу ужарску индустрију и наше ужароке раднике. Требало би настојавати да се они поправе.

6. Да би се јаче убила ужарска индустрија, држава је дала концесије капиталистичким предузећима за извоз кудеље. Ове концесије треба укинути.

7. Ради развитка ужароке индустрије потребно је да се уведу савршеније справе и машине, да се израђују све врсте ужарија, цаква и т. д.

Саопштавајући ово Партијској управи ми је, као радници који смо свесни свога пролетерског положаја, молимо да проучи ове захтеве и да проучи наше стање и наш положај, па са своје стране предузме кораке и изведе ствари тако, како ће односи наши према капиталистима постати модернији, те, на тај начин, и ми способнији да водимо једну модерну пролетерску социјалистичку борбу.

Са социјалистичким поздравом и поштовањем.

Лесковац
22 марта 1910.

Ужари и салери,

[ољовком:] саопштио [вероватно Главној партијској управи]
Драгиша Лапчевић
(АСР Србије, Збирка ДЛ,
IV кутија, бр. 1645)

12. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Борба Јовића, председника месне партијске организације у Власотинцу (ИРП Лесковца, стр. 124—125) упућено Д. Лапчевићу, социјалистичком народном посланику, са молбом да интервенише поводом отпуштања два служитеља социјалиста у пореском одељењу. Из овог писма видимо да су се већ у то време радници социјалисти супротстављали злоупотребама државних чиновника и зато били прогањани и отпуштани из службе. Те године, после одржавања првомајске прославе у Власотинцу, у овом месту је било и других прогона (ИРП Лесковца, стр. 125—126).

Писмо Борба Јовића, обућара и председника власотиначке партијске организације ССД партије упућено из Власотинца, 4. јуна 1912. Драгиши Лапчевићу, социјалистичком народном посланику, у Београд

(М. П.)
Борбе Г. Јовић
обућар
Власотинце

4. јуна 1912 год.
Власотинце

Друже Лапчевићу

Наши присталице Мијаило Ник. Пљаскић и Милан Врањанац, служитељи у пореском одељењу отпуштени су од службе, а узрок отпуштања је тај, што служитељи кад иду по дужности у служби по Срезу са порезницима за наплату пореза, колима, а кола су својина ових служитеља, они порезници није довољно што их кола возају без да им плаћају но чак са правом возају по селима жене њихове деце и служавке, те правију излете а на рачун ових служитеља, који имају 60. дин. месечну плату са колима и коња овим бедницима додијало се је ова нечовечност ових порезника и сад пре неки дан кад су порезници наредили служитељима да спремају кола и дајеју ићи по срезу за Порезу и да ће ју ићи Вамилвијарно, ови служитељи рекоше

Господине нама је немогуће свагда возити наше вамилије по селима јер нам зато никад не платисте а ви, изволте у кола па да идемо да вршимо свој посао, зашто нас и плаћате.

Па Господа се наљутише и одмах и отпустише од службе.

Ови служитељи су јуче 3. Јуна послали тужбу Народној Скупштини, за овакав безобразлук од ових државних чиновника. Зато вас друже Лапчевићу као нар.[одног] посланика овим молим кад буде изнесена пред Скупштину ова тужба узми их у заштиту и подигни јавну реч у скупштини за ове Власотинчане да бих и они имали утеху бар ако не задовољење.

Поздравља те
Борбе Г. Јовић обућар

(АСР Србије, Збирка ДЛ,
кутија V, бе. 1885)

13. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Васе Прокића, кафеције из Лесковца који се жали на злоупотребе окружног шумара и полиције, и тражи његову помоћ. У њему се истовремено пружају и подаци о врстама дуга за израду бурића, коју си интересантни за обраду лесковачких заната.

Писмо Васе Прокића, кафеције упућено из Лесковца 18. јуна 1912. Драгиши Лапчевићу, социјалистичком народном посланику, у Београд

Лесковац 18-VI-1912 год.

Драги друже Драгиша.

Кад сам добио твоје писмо, врло сам се обрадовао и у велику наду живео и очекивао свакога дана, кад ће ме сунце поново осигати, да се мој крвави зној, из целатске руке врати, али ова је моја нада, у залуду била. Ја сам отишао код окружног шумара, и молио га да пође, да ми дуге преда, и питао га да ли има

какав извештај од Г. Министра народне привреде он ми је на питање одговорио, никакво наређење ја немам нити се пак твоје одузете дуге код мене налазив, као сам што знаш да су предале у полицији, већ иди те замоли, Г. Капетана да ти дуге врати, а ја ћу за жигосање лако с тобом. И ја одма одо код Г. капетана, и моли, и двори, да ми дуге преда, јер доста су две и по године у подруму трулеле, које су већ пола цену изгубиле. На моју молбу Г. капетан ми одговори предаћу ти оне дуге које сам ти и пре нудио, а не твоје исте, то значи у винату. Ја сам му казао молим Г. капетану ја не могу да примим оне дуге које не вредив ни 20 динара, а ја сам платио 160 динара, и показа му реверс од моје дуге; а то су ове дуге. Молим те друже види цифру од одузете ми дуге.

5. педне дуге	42. комада
метарске дуге	120. комада
метарске средњи	40. комада
3. педне дуге	200. комада
3. педне средње	60. комада
	свега 462 комада дуге.

Молим те друже Драгиша будите тако заузимљиви, као и до сад, јер ми само у вас наду имамо, ви сте наша крила и заштита не дајте не, и не дајте да не више гњаве, и шиканирав, а доста је мени за ове две и по године с једне стране капетан, с друге стране шумар. За мене је нечије осећање, него пропас за ови 160 динара. Ви друже знате добро за моје осећање, и молим те друже узмите корак, и сажалите се, справ ову моју молбу.

Сад примим поздрав од свију чланова партије, и од твог друга

Васу Прокића кафеџије. Остајем у наду за ово.

С поздравом Васа Прокић кафеџија твој друг.

(АСР Србије, Збирка ДЛ, кутија III, бр. 945)

Допунски коментар. Напомињемо да је Драгиша Лапчевић на посланичким изборима одржаним 1. априла 1912, на којима је он био изабран за социјалистичког народног посланика у подринском округу (СРП Србије, стр. 161), био истовремено и кандидат Српске социјалдемократске партије за град Лесковац, у коме је добио 321 глас, што је било недовољно (ИРП Лесковца, стр. 130 и 135). То објашњава зашто се В. Прокић обраћа њему за интервенцију.

14. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо председника Савеза произвођача дувана, јединог синдикалног савеза Србије који је имао седиште у Лесковцу, основаног 23. априла 1908. Овај се савез борио за побољшање положаја лесковачке сиротиње — произвођача дувана, за бољу и праведнију откупну цену и друге њихове захтеве (ИРП Лесковца, стр. 82-85). Овде је приказана акција овог савеза у 1912. години, о којој раније нисмо имали података, а у току које је тражена подрш-

ка социјалистичког народног посланика.

Писмо Савеза произвођача дувана упућено из Лесковца 19. јуна 1912. Драгиши Лапчевићу, социјалистичком народном посланику у Београд

19./VI-912 г.
Лесковац.

Драги другови.

Друже Драгиша [Лапчевићу] читамо да сте поднели интерпелацију за укидање монопола (као и произвођачи дувана).

Приликом дискусије ударајте на произвођаче нарочито округа врањског али специјално Лесковац—Власотинце. Јер ми држимо конференцију сваке друге недеље. И очекујемо ваши говори и то Имате пре 3. године (1909) г. оваки обрачун, радили смо заједнички (Лука Митровић и Ђорђе Каргаровић, и од 1 дулума нашли смо 85 кила Оцењен је за 76 динара па пошто је суша двапут је пресађиван и утрошили смо 52.800 кил.[а] воде. и други терети за цигло! 76 динара.

А сада је код нас велика суша, дукан се пресађује још два и три пута, пропадоше произвођачи са водом носећи. Друже Драгиша наше петиције које смо предали Народној Скупштини нису ови посланици добили. Ми смо се обавестили од неколико посланика они каже да нису добили, а то су Жика Јовановић и Крста Марковић — Самосталац. Стога молим да потражите да се те петиције раздаду, Друже што не пишете преко радничке новине о нашој петицији, пустите неколико чланака у интересу покрета.

Надамо се да ће те учините јер ми се вама лично обраћамо јер ви познајете наше ствари.

Секретар
Б. Каргаровић

(АСР Србије, збирка ДЛ, кутија IV, бр. 1669)

[овални троредни печат]:
Савез
произвођача дувана
Лесковац

Сад примите искрени поздрав
соц.[ијал]демократски
председник Савеза
Михајло Филиповић

15. докуменат из архиве Д. Лапчевића:

Писмо Борба Јовића, председника власотиначке организације ССД Партије, упућено из Власотинца 24. августа 1912. Драгиши Лапчевићу у Београд

24. Август 1912 год.
Власотинце

Друже Драгиша

Одговор на моје писмо од тебе добих, на које ти одговарам да сам га у целини разумес.

Препоручујем ти овог нашег друга који ти доноси писмо ради упознавања, а то је Живан Живковић терзија, који није баш много начистан, али је добар друг који доста ради и жртвује се за раднички покрет, рад бих он био да му дате опширнији извештај о реквизиционој исплати, т. ј. ако би имали слободно време.

Другарски поздрав
Ђорђе Г. Јовић

(АСР Србије, Збирка ДЛ,
кућија III, бр. 948)

16. докуменат из архиве Д. Лапчевића. Лесковачки социјалиста „Ерсеновски“ [Коста Стевановић] био је председник лесковачке организације ССД партије изабран 31. јула 1912, а Тодор Чакширановић који дописује поздрав био је тада изабран за благајника ове организације. Лесковачка партијска организација је после мобилизације војске 17. септембра 1912. привремено престала са радом (ИРП Лесковца, стр. 123, напомена 473). После обнове лесковачке партијске организације после балканских ратова крајем 1913. Коста Стевановић Ерсеновски био је поново председник месне организације ССД Партије (ИРП Лесковца, стр. 146).

Разгледница Косте Стевановића Ерсеновског, председника месне организације ССД Партије у Лесковцу, упућена са положаја код Битоља Драгиши Лапчевићу, социјалистичком народном посланику, у Београд

Драгиши Лапчевићу
народном посланику
Београд,
Народни Дом

Јуче је био овде Туца [Димитрије Туцовић] здрав је.

[Поштански печат
Битољ]
6-II-913. год.

Здраво Чича,

Ево нас да ти се из Битоља јавимо. Овде смо већ 3 месеца а докле ћемо још седети и куда ће нас још турати Бог ће свети знати.

Поздрав
Ерсеновски, [Коста Стевановић]
поздрав
Тодор Чакширановић
(АСР Србије, Збирка ДЛ,
кућија III, бр. 1025)

17. докуменат из архиве Драгише Лапчевића је наставак случаја приказаног у документу бр. 13.

Писмо Васе Прокића упућено из Лесковца 23. септембра 1913. Драгиши Лапчевићу у Београд

Господин Лапчевићу

Молим вас и ако сте се више пута заузимали за оне моје одузете ми Дуге од пре четири Године. па и до данас јоште ми нису се вратиле па да видите још каква неправда овде се ради по наређење Г. Министра дуге су ми предали и ја на кола натоварио и у том моменту трећа ала излази те ми дуге с кола скиде да ми бор он наплати што ми нису они могли. 12. дин. одузео трошарину и ако није постојавала трошарина од 1908. Године и опет сам му и ту глобу платио и опет ми се нису дуге вратиле већ вас молим и последњи пут, видите молим вас и код садашњег Г. Министра дали ће се и његов заповес ферма као и од Бившег министра.

Лесковца 23-9. 1913.

Поздрав
Васа Прокић
(АСР Србије, Збирка ДЛ,
кућија III, бр. 999)

18. докуменат из архиве Д. Лапчевића односи се на Месну партијску организацију у Црној Трави створену у марту 1912. од стране Тасе Бошковића, каменорезачког радника (ИРП Лесковца, стр. 128—129). Из овог писма видимо да је председник ове организације био Таса Бошковић (а не Јован Цветковић као што смо писали на основу његовог казивања — ИРП Лесковца, стр. 190). Јован Цветковић дрворезац је био њен секретар. У првом писму је изванредно приказано не само стање за време балканских ратова, већ и тежак живот у овом планинском крају, где су мушкарци остављали породице и одлазили у печалбу; као и све тешкоће које је имала да савлада ова партијска организација у условима рата, мобилизације и печалбе.

Писмо Јована Цветковића, дрворезца, секретара црнотравске партијске организације упућено из Црне Траве 30. септембра 1913. Драгиши Лапчевићу у Београд

Драги друже Драгиша,

Ево да вам се јавим да сам здраво и добро, — ја сам вам чешће писао из Скопља све до Бугарског рата онда вам се нисам јавио никако.

Ево има месец дана како сам отпустен из војске а надам се кроз који дан да опет идем, јер ми истиче већ шесто недељно слободно време. Морам ићи да заменим другове на прузи жељезничкој и да ја издржим шесто недељну вежбу.

О нашој црнотравској партијској организацији, тек основаној пре рата неколико речи да јавим. Са бројем чланова смо били колико тек

да може постојати организација. Другови су се разишли у печатбу, Мобилизација [нас] је обухватила и ми се сви нисмо ни видели. Један члан нам је умро, једни нису ни дошли из рата већ продужили вежбу. Председник организације Т. Бошковић. У рат опишао је. Дођо никог нема у селу, Благајника нисам ни видео. Ја као секретар једини се налазим а и ја ћу отићи. О стању организације ето то ове. Присталице ћемо имати доста али кад се будемо скупили сви. Први позив је мобилисан а други отишао у печатбу осим жене и деце остала. Година кишна а при том и од препада Бугарске војске штета је нанесена. Становништво се налази у страху једно од глади а друго од комита бугарских страхује јер смо поред саме пранице. Да вам опишем беду и невољу у овако рату створену немогуће је описати а овај, пак трећи рат створио је још већи страх и невољу. Једини извор живота било је печалба а рат је и то уништио. Земља дивља која рађа само оvas и јечам а и он га нема. Писаћу вам кад одем у на вежбу. Ви се можда сећате кад сам ви писао из Скопља јер сам ту на службу стално био.

Са другарским поздравом
Јован М. Цветковић
Дрворезац

30. Септембра 1913. год.
Црна Трава
АСР Србије, Збирка ДЛ,
кутија III, бр. 1002

19. докуменат из архиве Д. Лапчевића је:

Писмо Косте Стевановића Ерсеновског, председника лесковачке организације ССДП упућено из Лесковца 14. октобра 1913. Драгиши Лапчевићу, социјалистичком народном посланику, у Београд

Лесковац 14 октобра 1913 год.

Здраво Чича,

Ја сам под данашњим упутио једну молбу Г. Министру војном под потписом моје жене да се мојој кући одреди новчана помоћ од 30 кшн. месечно ради издржавања деце јер сам у крајњој беди. Ако ти је могуће отиди код Министра војног и покушај штогод у моју корист. Друга ствар за коју те хоћу овим умољити јесте у овоме:

Наша је јединица (покретна Артиљ. радионица Млор. Див. I пол.) учествовала у прошлој години у оба рата и донекле имали смо и посао но сада понова је мобилисана и већ је месец дана како смо у Нишу но никаквог посла немамо. Узрок што апсолутно ништа не радимо јесте у томе што се је сва комора кренула и отишла за Битољ а ми смо остали овде у Нишу. После тога сав државни алат ми смо при прошлој демобилизацији по вишој наредби послали у Битољ и он је тамо изгорео приликом када је горела касарна у Битољу. Као што видиш ми се сад у Нишу налазимо и без средстава за рад и према томе ништа не можемо ни радити.

Држава нас 14 занатлија, 10 коморција и 20 вола потпуно бадава храни и себи чини штете а такође и нас штети.

На основу ова неколико података који су сасвим тачни покушај да нас распусте бар до даље наредбе. Јер што би потпуно бадава

седели у Нишу? Нека нас лусте кући па ако запребамо ми ћемо се понова на позив јавити.

Другарски поздрав шаље ти
твој **Коста Стевановић**

(АСР Србије, Збирка ДЛ,
кутија I, бр. 291)

20. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Месне организације ССД Партије у Лебану. Постојање ове организације нов је податак. Раније је био познат само податак да је пред посланичке изборе 1912. године одржан 4. марта социјалистички збор у Лебану на коме су говорили Влада Дискић, Милан Станојевић и Николај Динић, земљорадник из Коњувца; као и други збор одржан 30. марта те године. Упркос томе социјалисти су добили у општини лебанској само 10 гласова (ИРП Лесковца, стр. 131 и 137). Ова месна организација ССД партије, вероватно је створена после ових избора, кад се увидело да је за социјалистичку агитацију потребан организациони ослонац; а можда у периоду обнове покрета после балканских ратова, кад је ССД партија стекла знатне позиције у народу својом антиратном политиком; или у време општинских избора из 1914; или предизборне борбе за посланичке изборе из те године, који нису одржани услед почетка првог светског рата. Кад је рат избио практично је престала свака активност у месним организацијама ССДП услед мобилизације партијских кадрова и чланства.

Овај докуменат је допунско сведочанство о тој ситуацији.

Узгред напомињемо да је радничка штампа стизала у лесковачки крај све до окупације Србије, октобра 1915, пошто овај предео као и Ниш где је издавана није био обухваћен војном зоном. (**В. Лапчевић и Т. Миленковић, Преписка српских социјалиста, Београд 1979, у даљем тексту: Преписка српских социјалиста — стр. 78, напомена 1).**

Писмо лебанске организације ССД Партије упућено из Лебана 16. јула 1914, уредништву Радничких новина у Ниш

Уредништву Радничких Новина
НИШ
16/7 1914 год.
Лебане

Част нам је известили Уредништво радничких новина да нам не шаљу новине јер су сви они који су примали отишли на војну службу

С поздравом
Социјалистичка организација

(АСР Србије, Збирка ДЛ,
кутија IV, бр. 1685)

21. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Борба Ј. Цекића [Лешњак], брата познатог социјалисте Душана Ј. Цекића Лешњака који је политички деловао у Лесковцу и Скопљу. Он је писао 21. јуна 1915. „господину Драгиши Лапчевићу, народном посланику поводом једног вагона кудеље који је лесковачка фирма Јован Цекић и Синици послала у Солун, а који је био задржан на царини у Бевџелији.

Два одломка овог писма указују где је тада боравио Душан Цекић.

У првом пише: „Мој брат Душан казао ми је да сте заједно ишли у Министарство финансија 11. о. м. и тражили дозволу, да се дозволи да се вагон наше кудеље може да се извезе у Грчку“ — што указује да је Д. Цекић боравио 11. јуна 1915. у Нишу.

У другом пише: „Душан је у Солуну а ја сам се надао да се ово данас врати но видим да је још тамо, јер данас сам [добрио] из Скопља депешу да је тамо“. (АСР Србије, Збирка ДЛ, кутија II, бр. 589).

Из објављене приписке српских социјалиста за време првог светског рата видимо да је Д. Цекића рат затекао у Лесковцу. После окупације Лесковца вратио се у Скопље. Пре 17(30) јула 1917. био је поново у Лесковцу где су га нашла два скопска социјалиста, Илија Плавећ и Пера Јовановић (Приписка српских социјалиста, стр. 89. и 187).

II. ПЕРИОД СУДБИНЕ ЛЕСКОВАЧКИХ СОЦИЈАЛИСТА ЗА ВРЕМЕ ОКУПАЦИЈЕ СРБИЈЕ

22. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Таназија Тасе Миљковића [Паштркуље], познатог лесковачког социјалисте који се 25. априла 1916. јавио из интернације из Бугарске Драгиши Лапчевићу. (АСР Србије, Збирка ДЛ, II кутија, бр. 559). Ово писмо нисмо могли да обрадимо, пошто је оно привремено затурено у архиви (то ћемо учинити другом приликом).

III. ПЕРИОД — КОМУНИСТИЧКИ РАДНИЧКИ ПОКРЕТ ОД 1918. ДО 1928. ГОДИНЕ

Историју радничког покрета овог периода обрадили смо у књизи: С. Димитријевић, *Историја Лесковца и околине (1918—1928)*, Лесковац, 1983, стр.

689, са 48 страна фото прилога и садржајем, укупно стр. 741. (у даљем тексту: *Историја Лесковца*). Наше излагање допуњујемо са седам новонађених докумената.

23. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Стојана Димковића, фабричког радника (адреса Раднички дом, Лесковац) упућено 3. децембра 1919. Драгиши Лапчевићу, народном посланику, у Београд, у коме он тражи обавештење како може отпутовати за Немачку код „брата који живи 20 година у Берлину и који је директор фабрике цигарета“. (АСР Србије, Збирка ДЛ, кутија III, бр. 986).

У то време Д. Лапчевић је био изабран за посланика ССД партије 1912. године

24. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Василија Д. Стаменковића, салера из Сат мале упућено из Лесковца 23. јануара 1923. Драгиши Лапчевићу (књижару) и народном посланику. У њему помиње да је био у ропству у Немачкој, одакле је јавио Лапчевићу 1917. године, а овај је писао његовим родитељима. Онда се осврће на стање у Лесковцу и положај свог заната: „јакко сам дошао из ропства, друже, све је упропашћено од Бугари. Занат наш салерски ишао је неко време добро, али сад друже како да вам кажем да ви не могу описати страхоту нашег заната. Кудеља је данас на пијаци 13—14 дин. кила а роба 16 дин, па више нема опстанка да радим занат јер имам 6 члана породице на издржавање а скупоћа сувише“, те моли Лапчевића за неку државну службу, пошто „немам од чега да живим деца мала а имам оца и мајку стару од којих немам користи“. На крају шаље поздраве Л. Павићевићу, Ж. Топаловићу „и још други са вама“ са своје стране „и моји и ваши другови Стојана салера“ и од родитеља. (АСР Србије, збирка ДЛ, кутија IV, бр. 1831). На тежак положај лесковачких занатлија произвођачу ужарије и то време, већ смо се детаљно осврнули. (*Историја Лесковца*, стр. 117—119).

За даљу судбину В. Стаменковића види докуменат бр. 26.

25. докуменат из архиве Д. Лапчевића је један нов до сад непознат плакат издат 15. фебруара 1923, потписан од Милана Станојевића [који је био носилац окружне радничке листе за округ врањски на изборима од 18. марта 1923.]

Овај плакат потврђује податке које смо објавили: „Да су преостали руководиоци бивше легалне лесковачке организације КПЈ, посебно група која је била ухапшена 1921 (...) наступила и даље са комунистичких позиција“; као и то да се из плакате месне организације НРПЈ Лесковачком радништву из марта 1923 може закључити: „да су на једној конференцији у Лесковцу, негде почетком јануара 1923, после позива на оснивање Партије [СД.: Независне радничке партије] објављеног у виду прогласа Пролетеријату Југославије (Радник бр. 6, 20. XII 1922), пошто је он „до данас био без партијске организације“, „увек уједињени радници у Лесковцу и округу, као група, донели одлуку да ступе у изборе“. Онда су „на широј конференцији решили о кандидатској листи и она је потврђена. Ту листу носи Милан Станојевић“. Ова листа била је „једно време ванпартијска али ипак израз радничке борбе“.

На основу овог новог архивског документа видимо да је већ 15. фебруара 1923. била потврђена код врањског првостепеног суда листа „радника округа врањског“, „одвојена је независна од осталих партијских групација Радничког покрета у земљи“; да је пре овог датума изборни одбор ове листе из Лесковца хтео да приреди забаву, и одржи раднички збор, који су били забрањени од стране ореског начелника.

Плакат црвене боје, штампан црним словима, упућен Радништву и грађанству у Лесковцу, потписан од Милана Станојевића [ноивоца радничке листе за округ врањски за посланичке изборе заказане за 18. март 1923], датиран 15. фебруара 1923, Лесковац

Радништву и Грађанству у Лесковцу

Данас сам упутио овакав телеграм:

Господину

Министру Унутрашњих Дела

Београд.

Радници Округа Врањског потврдили су кандидатску листу, одвојено и независно од осталих партијских групација Радничког покрета у земљи.

Одбор за извођење изборне борбе одредио је забаву данас у вече.

Такву забаву начелник среза Лесковачког забрањује решењем бр. 3246 називајући нас комунистима.

Решење његово нема ниједног законског прописа и зато оно је лична самовоља и у исто време гола клевета.

Исто тако пре три дана исти начелник забрањивао је раднички збор решењем бр. 2090 које такође нема ниједног законског прописа.

Тражимо да нас министар заштити у име Устава у име закона о зборовима и у име закона о избору народних посланика или да нам

одмах одговори да Устав и ови закони не важе за Лесковац те да у име слободе избора поцепамо кандидатску листу, коју смо већ потврдили код Врањског првостепеног суда.

Данас чекам да се поништи или одобри начелничково решење.

15 фебруара 1923. год. Милан Станојевић
Лесковац

Штампарија Ж. Д. Обреновић — Лесковац
(АСР Србије, збирка ДЛ,
купија IV, бр. 1574)

Накнадни коментар: Ова ванпартијска окружна радничка листа Милана Станојевића (која је имала као кандидата за срез лесковачки Таназија Миљковића, адвоката из Лесковца) била је једно време неправилно оспоравана и бојкотована од стране Централног одбора већ створене Независне радничке партије Југославије „због кршења партијске дисциплине“. Она је, ипак била потврђена од стране новостворене месне организације ове странке у Лесковцу. Из њеног плаката Лесковачком радништву издатог марта 1923. године видимо: „Изабрана управа месне организације НРПЈ у Лесковцу је на „својој пуној седници“ од 13. марта 1923. „једногласно решила да се у изборе уђе и да се већ потврђена листа прими као листа месне организације НР Партије, без обзира на бојкот, који је објавио Централни одбор НРП, јер је по среди неспоразум и пометеност, чему је у велико допринела реакција, која нам није допуштала јачу везу и јаче обавештење“.

Ова радничка листа добила је на посланичким изборима од 18. марта 1923: 1029 гласова у врањском округу, од чега је 460 у Лесковцу. (Историја Лесковца, стр. 572—574).

26. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо В. С. [Василија Стаменковића, салера] упућено из Лесковца 6. IV 1923. Драгици Лапчевићу, у коме му „честита празник Христовог Васкрсенија“ и пише: „ја вам драги пријатељу никада се не могу одужити за ваше добро. Друже, ја сам примљен на дужност“. (АСР Србије, Збирка ДЛ, Допунски списак бр. 45). Из овог писма видимо да је после молбе В. Стаменковића (Докуменат бр. 24) Д. Лапчевић интервенисао по овом случају, и да је овај осиротели лесковачки салер добио државну службу на основу ове интервенције.

27. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо у коме Милан Станојевић, познати лесковачки социјалиста, комуниста и припадник Независне радничке партије шаље Д. Лапчевићу нека интересантна објашњења у вези трго-

вачких посредника, назива матрапаз—сензал, а једновремено изражава одређене резерве према акцији млабих припадника покрета [комуниста, који се изјашњавају за илегалан рад].

Писмо Милана Станојевића, трговца и истакнутог лесковачког припадника социјалистичког и комунистичког легалног покрета, упућено из Лесковца 12. јуна 1923. Драгиши Лапчевићу у Београд

(Штампано заглавље:)

Трговина
Милана Станојевића
Лесковца
Commerce
Milan Stanojevitch
Leskovatz (Serbie)

Лесковца
12 јуна 1923 год.
Leskovatz (Serbie)

Поштовани друже Драгиша

твоје писмо прими на које ти одговарам занимање матрапаз то је посредник за куповину стоке није занат и ти људи ништа не производе.

О матрапазима по селима и варошима управљано је на једном конгресу земљорадничких задруга 1904 год. у Врању и детаљно описано у књизи конгреса под насловом Сеоски спекуланти обратите се Савезу или Аврамовићу ако Вас нешто интересује.

То име и занимање је исто као и име **Сензал**. јер сензал је посредник око куповине жита а матрапаз око куповине стоке и у опште речено купи и препрода то је буквално речено а реч може бити задржата по турски.

То сам и ја сам у животу запазио и сада поново проверио.

Како ми живиш одавно нисам долазио у Београд па ми чисто жао што смо ово доживели да се овако разјединимо и један другог просто једемо једино што ме тешти то је да добри и поштени људи морају победити истина време пролази али то исто време ради за остварење наших идеала.

И овди у Лесковцу дорасташе неки млади ђилкоши те нам кваре хармонију јединства и ништа не радимо чекамо да покажу шта све ти такви вреде и да својим радом пропадну

Здрав сам што теби и твојима желим

Поздрави Мирка и остали друтови твој

М. Станојевић

(АСР Србије, Збирка ДЛ,
кутија IV бр. 1447)

28. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Милана Станојевића (приказаног у претходном коментару) који је био у време писања овог писма пословни руководиоца Прве лесковачке потрошачке задруге. Ову су радничку потрошачку задругу створили комунисти и прихватили њена правила 28. септембра 1919. године (Историја Лесковца, стр. 59—60). Она је постојала и после прогона вршених на основу Обзнане и Закона о заштити државе, као

члан Главног Савеза Земљорадничких Задруга. Године 1924. М. Станојевић је био њен председник, који је као такав ушао у Окружни одбор Савеза земљорадничких задруга округа врањског (Историја Лесковца, стр. 60, напомена 125 и стр. 218, 220).

Ово недатирано писмо, упућено директору осигуравајућег друштва Југославија, а очигледно достављено Д. Лапчевићу, вероватно је из нешто каснијег времена, када је ова потрошачка задруга била на издисају, услед опромне нереализиране вересије од преко 60.000 динара, која је теретила М. Станојевића као њеног председника и пословног руководиоца.

Писмо Милана Станојевића, руководиоца Прве лесковачке потрошачке задруге упућено из Лесковца неодређеног датума Мирку Обрадовићу, директору осигуравајућег друштва „Југославија“ у Београду.

Г. Мирку Обрадовићу Директору осиг.
друштва Југославије

Београд

Овим те молим да још одма нађеш чика Драгишу Лапчевића и умолиш са моје и твоје стране да оде до Главни Савез Земљорадничких задруга и да настане да се одреди лице приступачно са разумевањем ствари за преглед. књига прве лесковачке потрошачке задруге за који циљ само данас молбу послао савезу из молбе може да види у чему је ствар јер ако остане на овај преглед, ја ћу да цркнем са двалут задужење, и да вересију сам наплаћујем а то је већа сума премаша преко шездесет хиљада.

Новац сам послао 1000. дина. упутницом за истог делегата за преглед. унапред сам благодаран.

поздрав свима твој
Милан Станојевић

(на полеђини писма) лично за г. Мирку Обрадовића

Дирекција Југославије
Београд

(прикачена цедуља уз писмо, писана оловком) Ово писмо стигло је за г. Обрадовића који је на путу. — Замолбио је телефоном, да вам се исто достави

23. IV (потпис нечитак)

(АСР Србије, Збирка ДЛ,
кутија III, бр. 1067)

29. докуменат из архиве Д. Лапчевића је писмо Василија Стаменковића, салера, упућено из Лесковца 7. априла 1926. Драгиши Лапчевићу у Београд.

Овај лесковачки салер који је запао у тешку ситуацију почетком 1923. године (докуменат бр. 24), добио је захваљујући интервенцији Д. Лапчевића државну службу (докуменат бр. 26) и радио је „већ 4 године“ (у ствари 3 године — од пролећа 1923) као дневни-

чар у железничком магацину у Лесковцу, мада је био постављен из дирекције за ноћног чувара станице. Пошто је добијао малу месечну плату, 1000 динара, а издржавао троје мале деце и родитеље „ја не могу да опстанем само лебом да ги раним“, замолио је Д. Лапчевића да му помогне да регулише његов службени положај.

(АСР Србије, збирка ДЛ, кутија IV, бр. 1831).

IV. ПЕРИОД — РАДНИЧКИ ПОКРЕТ 1929—1941.

Мада се наша обрада овог периода Историје Лесковца налази у раду, објављујемо једини докуменат који се односи на овај период без посебног коментара.

30. докуменат из архиве Д. Лапчевића је

Телеграм групе лесковачких социјалиста упућен из Лесковца 28. IV 1936. Драгиши Лапчевићу у Београд

Честитамо Вам јубиларни дан Седамдесетогодишњицу твога борбеног рада на Социјалистичком пољу

Браћа [Јова и Влада] Дискић, Драгољуб Цветковић [Драги „Социјал“]

Таса Миљковић [„Паштркуља“], Милан Станојевић, Васа Цветковић [„Суруџија“],
Реља Станковић

(АСР Србије, збирка ДЛ,
кутија IV, бр. 1404)

З а к љ у ч а к

Изнесени подаци указују на сталне везе Д. Лапчевића са лесковачким социјалистима, посебно у периоду његовог боравка у Нишу 1908—1909. и за време када је био социјалистички народни посланик, од 1905. до 1908. и од 1912—1915, када су му се многи радници обраћали за интервенције.

Наведени документи и подаци битно не мењају наш ранији приказ историје лесковачког радничког покрета периода 1903—1928. Па ипак, они пружају извесне допунске податке како за ову историју, тако исто за историју лесковачке привреде и занатства и друштвене односе који су тада постојали. Зато је било потребно повезати их са досадашњим изучавањима прошлости Лесковца и околине и учинити их приступачним будућим истраживачима лесковачког краја.

Dr Sergije Dimitrijević

LA CONTRIBUTION DE L' ARCHIVE DE DRAGIŠA LAPČEVIĆ A L'HISTOIRE DU MOUVEMENT OUVRIER DE LESKOVAC

De la correspondance que l'un des chefs du parti social-démocrate entretenait avec les habitants de Leskovac, adhérents de son parti et hommes progressistes, on voit que Dragiša Lapčević entretenait des relations permanentes avec Leskovac et connaissait bien la situation dans

cette ville. Présentant un commentaire et des données nécessaires, l'auteur cite plusieurs lettres qui comportent des informations importantes sur la situation politique à Leskovac avant la guerre et la période d'entre deux guerres.